

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH TA‘LIM O‘QITUVCHILARIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNi BAHOLASH METODIKALARINING ILMIY TAHLILI

Aminova Nasiba Davlatboy qizi

O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, tayanch doktorant

Annotatsiya

Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarda emotsional intellektni baholash metodikalarining ilmiy tahlili amalga oshiriladi. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy ta‘lim jarayonida o‘qituvchining emotsional intellekti pedagogik samaradorlikning muhim omili sifatida ortib borayotganligi bilan izohlanadi. Tadqiqotda kontent tahlil, qiyosiy tahlil va tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tahlil natijasida emotsional intellektni baholash metodikalari uch asosiy turga ajratildi: qobiliyatga asoslangan yondashuv, o‘z-o‘zini baholashga asoslangan yondashuv hamda aralash model yondashuvi. Har bir metodikaning afzallik va cheklovlari aniqlanib, ularning pedagogik faoliyatga to‘liq moslashmaganligi asoslandi. Tadqiqot natijasida bo‘lajak o‘qituvchilar uchun emotsional intellektni baholash metodikalarini takomillashtirish zarurligi ilmiy jihatdan asoslab berildi. Muallifning ilmiy va amaliy hissasi mavjud metodikalarni tizimli tahlil qilish va ularni pedagogik nuqtai nazardan takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishda namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: Emotsional intellekt, bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari, baholash metodikalari, qobiliyatga asoslangan yondashuv, o‘z-o‘zini baholash, aralash model, pedagogik faoliyat.

НАУЧНЫЙ АНАЛИЗ МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Аминова Насиба Давлатбой кизи

Узбекский национальный педагогический университет, базовый докторант

Аннотация

В данной статье проводится научный анализ методов оценки эмоционального интеллекта у будущих учителей. Актуальность исследования обусловлена возрастающей ролью эмоционального интеллекта педагога как важного фактора эффективности образовательного процесса. В исследовании использованы методы контент-анализа, сравнительного анализа и систематизации. В результате анализа методы оценки эмоционального интеллекта были классифицированы на три основные группы: подход, основанный на способностях, подход, основанный на самооценке, а также смешанный подход. Были выявлены преимущества и ограничения каждой методики, а также установлено, что они не полностью адаптированы к педагогической деятельности. В работе обоснована необходимость совершенствования методов оценки эмоционального интеллекта для будущих учителей. Научный и практический вклад автора заключается в системном анализе существующих методик и разработке рекомендаций по их адаптации в системе педагогического образования.

Ключевые слова: Эмоциональный интеллект, будущие учителя начальных классов, методы оценки, подход, основанный на способностях, самооценка, смешанная модель, педагогическая деятельность.

SCIENTIFIC ANALYSIS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ASSESSMENT METHODS IN PRE-SERVICE TEACHERS

Aminova Nasiba Davlatboy qizi
Uzbek National Pedagogical University, Basic Doctoral Student

Abstract

This article provides a scientific analysis of emotional intelligence assessment methods in pre-service teachers. The relevance of the study is обусловлена the growing importance of teachers' emotional intelligence as a key factor influencing the effectiveness of the educational process. The research employed content analysis, comparative analysis, and systematization methods. The findings revealed that emotional intelligence assessment methods can be classified into three main categories: ability-based, self-report, and mixed-model approaches. The advantages and limitations of each method were identified, and it was found that they are not fully adapted to pedagogical practice. The study substantiates the need to improve assessment methods for pre-service teachers. The scientific and practical contribution of the author lies in the systematic analysis of existing methodologies and the development of recommendations for their improvement within teacher education.

Keywords: Emotional intelligence, pre-service primary school teachers, assessment methods, ability-based approach, self-report, mixed model, pedagogical activity.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy samaradorligi nafaqat uning fan bo'yicha bilimlari, balki emotsional intellekt darajasi bilan ham belgilanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'qituvchining emotsiyalarni anglash, boshqarish va pedagogik jarayonda samarali qo'llash qobiliyati o'quvchilar bilan ijobiy munosabatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois emotsional intellekt bugungi kunda pedagogik kompetensiyaning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaralmoqda.

So'nggi yillarda emotsional intellekt masalasi psixologiya va pedagogika fanlarida keng o'rganilgan bo'lsa-da, uni baholash metodikalari yuzasidan yagona yondashuv shakllanmagan. Mavjud metodikalar turli nazariy asoslar va o'lchov mexanizmlariga tayanadi, bu esa ularning natijalarini taqqoslash va pedagogik amaliyotda qo'llashni murakkablashtiradi. Ayniqsa, bo'lajak o'qituvchilar uchun moslashtirilgan, pedagogik faoliyatga yo'naltirilgan baholash vositalari yetarli darajada ishlab chiqilmagan. Mazkur holat tadqiqot muammosini belgilaydi, ya'ni emotsional intellektni baholash metodikalarini tizimli ravishda tahlil qilish va ularning pedagogik jihatdan samaradorligini aniqlash zarurati mavjud.

Tadqiqotning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarda emotsional intellektni baholash metodikalarini ilmiy tahlil qilish hamda ularning afzallik va cheklovlarini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: mavjud nazariy yondashuvlarni tahlil qilish, emotsional intellektni baholash metodikalarini tasniflash, ularning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda pedagogik amaliyotga moslashuv darajasini baholash. Mazkur tadqiqotning ilmiy ahamiyati emotsional intellektni baholash metodikalarini tizimli va qiyosiy tahlil qilish orqali mavjud bilimlarni boyitishda namoyon bo'ladi. Amaliy ahamiyati esa bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida qo'llanilishi mumkin bo'lgan takomillashtirilgan baholash yondashuvlarini ishlab chiqish uchun asos yaratishi bilan belgilanadi.

Adabiyotlar tahlili

Emotsional intellekt shaxsning o'z hissiy holatini anglash, uni boshqarish hamda boshqalarning emotsiyalarini tushunish va ularga mos javob qaytarish qobiliyati sifatida izohlanadi. Ta'lim jarayonida bu sifat o'qituvchining kasbiy samaradorligi, sinfdagi psixologik muhit va o'quvchilar bilan kommunikativ munosabatlari bilan bevosita bog'liq bo'lib, ayniqsa boshlang'ich ta'lim bosqichida yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki boshlang'ich sinf o'qituvchisi nafaqat bilim beruvchi, balki bolalarning hissiy barqarorligi va ijtimoiy moslashuviga ta'sir ko'rsatuvchi muhim shaxs hisoblanadi.

Ilmiy manbalarda emotsional intellektni o'lchashga doir yondashuvlar ikki katta guruhga

ajratiladi: qobiliyatga asoslangan va o'zini baholashga asoslangan metodikalar. Qobiliyatga asoslangan yondashuv emotsiyalarni idrok etish, tahlil qilish va boshqarish kabi kognitiv jarayonlarni baholashga qaratilgan bo'lsa, o'zini baholash metodikalari respondentning o'z emotsional xulqiga bergan subyektiv bahosiga tayangan holda ma'lumot to'playdi. Bu farq metod tanlashda muhimdir, chunki birinchi yondashuv obyektivlikni kuchaytirsa, ikkinchisi katta tanlovlarda tezkor va qulay qo'llanishi bilan ajralib turadi.

Bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari uchun emotsional intellektni baholash masalasi kasbiy tayyorgarlik sifati bilan chambarchas bog'liqdir. Tadqiqotlarda emotsional intellekt darajasi yuqori bo'lgan talabalar pedagogik amaliyotda o'quvchilar bilan samaraliroq muloqot qilishi, nizoli vaziyatlarda vazminroq qaror qabul qilishi va sinf boshqaruvida ko'proq muvaffaqiyatga erishishi qayd etilgan. Shu sababli, ularning emotsional intellekt darajasini aniqlash va rivojlantirishga qaratilgan diagnostik yondashuvlar pedagogika oliy ta'limida muhim o'rin tutadi.

Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, emotsional intellektni baholashda **Schutte Self-Report Emotional Intelligence Test, Mayer-Salovey-Caruso Emotional Intelligence Test** hamda turli adaptatsiyalangan so'rovnomalar keng qo'llanadi. Biroq bu metodikalarning har biri o'ziga xos ustunlik va cheklolarga ega: self-report testlarda ijtimoiy maqbullik ta'siri kuchli bo'lishi mumkin, vaziyatli topshiriqlarga asoslangan testlarda esa vaqt va metodik tayyorgarlik talabi yuqori bo'ladi. Shu sababli, bo'lajak o'qituvchilarda emotsional intellektni baholashda birgina testga tayanish yetarli emas, balki kuzatuv, reflektiv kundaliklar va yarim tuzilmali suhbatlar bilan birlashtirilgan kompleks yondashuv afzal sanaladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi emotsional intellektning nazariy konsepsiyalari, pedagogik diagnostika tamoyillari va bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy shakllanishi haqidagi ilmiy qarashlarga tayanadi. Tadqiqot dizayni sifat va miqdoriy yondashuvlarni uyg'unlashtirgan holda quriladi, chunki emotsional intellekt ko'rsatkichlarini faqat sonli natijalar bilan emas, balki amaliy xulqiy namoyonlar va reflektiv yozuvlar orqali ham baholash zarur. Tadqiqot obyekti sifatida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining kasbiy tayyorgarlik jarayoni, predmeti sifatida esa ularda emotsional intellektni baholash metodikalari va ularning samaradorligi belgilanadi. Ishtirokchilar pedagogika yo'nalishida tahsil olayotgan 3–4-bosqich talabalari orasidan tanlab olinadi; tanlovda ixtiyoriy rozilik, yo'nalish mosligi va pedagogik amaliyot tajribasi inobatga olinadi. Tadqiqot materiallari sifatida standartlashtirilgan emotsional intellekt so'rovnomalari, vaziyatli topshiriqlar, reflektiv kundaliklar, kuzatuv varaqalari va yarim tuzilmali intervyu savollari qo'llanadi. Mazkur materiallar respondentning emotsional xulqi, o'zini boshqarish darajasi, empatiyasi va pedagogik vaziyatlardagi reaksiyasini kompleks tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqot dizayni tavsiflovchi-tahliliy va kesimli xarakterga ega bo'lishi mumkin. Avval ishtirokchilarning emotsional intellekt darajasi test yoki so'rovnoma orqali aniqlanadi, so'ngra ushbu natijalar pedagogik amaliyotdagi kuzatuv ma'lumotlari bilan solishtiriladi. Zarurat bo'lganda, kichik eksperimental bosqich ham qo'shib, emotsional o'zini boshqarish bo'yicha treningdan oldingi va keyingi holatlar taqqoslanadi. Emotsional intellektni o'lchashda quyidagi asosiy ko'rsatkichlar hisobga olinadi: o'z emotsiyalarini tanish, emotsiyalarni boshqarish, boshqalarning hissiy holatini anglash, ijtimoiy vaziyatga mos javob qaytarish va stressga chidamlilik. Agar metodika Likert turidagi so'rovnoma bo'lsa, javoblar yig'indisi yoki o'rtacha qiymat asosida baholanadi; agar vaziyatli topshiriqlar ishlatilsa, javoblar oldindan belgilangan mezonlar asosida kodlanadi. Ma'lumotlarni tahlil qilishda tavsiflovchi statistika, guruhlararo taqqoslash va korrelyatsion tahlil usullari qo'llanadi. Sifatli ma'lumotlar esa mazmuniy tahlil orqali kodlanib, asosiy mavzular bo'yicha umumlashtiriladi. Tadqiqot jarayonida ishtirokchilarning roziligi, maxfiylik, anonimlik va ma'lumotlardan faqat ilmiy maqsadda foydalanish tamoyillari qat'iy saqlanadi.

Tahlil va natijalar

Tahlil shuni ko'rsatadiki, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida emotsional intellekt odatda o'rtacha va o'rtachadan yuqori darajada namoyon bo'ladi, biroq ayrim tadqiqotlarda past ko'rsatkichlar ham qayd etilgan. Bunday farq respondentlarning tayyorgarlik bosqichi, tanlangan metodika va baholash mezonlariga bog'liq bo'lishi mumkin. Mavjud tadqiqotlarda emotsional intellektning tarkibiy jihatlari orasida o'zini anglash, o'zini boshqarish va hissiy vaziyatlarni tartibga solish ko'rsatkichlari nisbatan barqarorroq natija bergani aniqlangan. Shu bilan birga, empatiya va boshqalarning emotsional holatini tushunish komponentlari ko'proq o'zgaruvchan bo'lib, ular pedagogik tajriba bilan kuchli bog'liqligi kuzatilgan. Bo'lajak o'qituvchilar orasida yuqori emotsional intellekt ko'rsatkichiga ega ishtirokchilar pedagogik amaliyotda sinfni boshqarish, konfliktlarni yumshatish va o'quvchilar bilan ijobiy muloqot o'rnatishda samaraliroq bo'lgani haqida ma'lumotlar mavjud. Aksincha, emotsional intellekt darajasi nisbatan past bo'lgan ishtirokchilarda stressga bardoshlilik va hissiy reaksiyalarni nazorat qilishda qiyinchiliklar qayd etilgan. Shuningdek, intervensiya yoki trening elementlari qo'shilgan tadqiqotlarda emotsional intellekt ko'rsatkichlarining sezilarli oshishi kuzatilgan. Masalan, emotsional intellektni rivojlantirishga qaratilgan dasturlar pre-service teacher guruhlarida statistik jihatdan ahamiyatli ijobiy siljish bergani aniqlangan. Bu esa emotsional intellektni faqat o'lchash emas, balki uni maqsadli rivojlantirish mumkinligini ham ko'rsatadi. Metodikalarning natijaviy qismiga doir tahlil shuni anglatadiki, self-report usullar tezkor va qulay bo'lsa-da, ularning natijalari ko'pincha respondentning o'zini ijobiy ko'rsatish istagiga bog'liq bo'ladi. Qobiliyatga asoslangan yondashuvlar esa ko'proq obyektivlik berishi mumkin, biroq ularni qo'llashda murakkablik va vaqt sarfi yuqoriroq bo'ladi. Shu sababli, natijalar ishonchliligini oshirish uchun bir nechta metodikani birlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Tadqiqot natijalari bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida emotsional intellektning kasbiy tayyorgarlik bilan uzviy bog'liqligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, o'zini anglash, o'zini boshqarish va emotsional barqarorlik kabi komponentlar pedagogik faoliyat sifatini belgilovchi asosiy omillar sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat boshlang'ich sinf o'qituvchisining faqat bilim beruvchi emas, balki hissiy muvozanatni saqlovchi va bolalar bilan xavfsiz muloqot muhitini yaratadigan mutaxassis ekanini ko'rsatadi. Olingan natijalarni mavjud adabiyotlar bilan qiyoslaganda, ko'pgina tadqiqotlar ham emotsional intellekt va pedagogik samaradorlik o'rtasida ijobiy bog'liqlik mavjudligini qayd etadi. Bu ayniqsa empatiya, konfliktlarni boshqarish va stressga chidamlilik ko'rsatkichlarida yaqqol ko'rinadi. Demak, bo'lajak o'qituvchilarning emotsional intellekt darajasi yuqori bo'lsa, ular amaliyot jarayonida o'quvchilar bilan faolroq, vazminroq va moslashuvchanroq ishlay oladi. Natijalar shuni ham ko'rsatadiki, self-report tipidagi metodikalar ishtirokchilarning o'zini baholashiga tayanadi va shu sababli ayrim hollarda yuqori subyektivlikka ega bo'ladi. Bunday yondashuv tezkorligi va katta guruhlarda qo'llash qulayligi bilan foydali bo'lsa-da, u real pedagogik vaziyatdagi xulqni to'liq aks ettira olmaydi. Shuning uchun kuzatuv, reflektiv kundaliklar va amaliy topshiriqlarni qo'shish orqali diagnostikani ko'p manbali qilish metodik jihatdan ancha to'g'ri yondashuv hisoblanadi. Qobiliyatga asoslangan metodikalar emotsional intellektni yanada obyektivroq o'lchash imkonini beradi, chunki ular emotsional vaziyatlarni tahlil qilish va ularga javob qaytarish qobiliyatini baholaydi. Biroq bunday testlar murakkab bo'lib, ko'proq vaqt, maxsus tayyorgarlik va aniq mezonlarni talab qiladi. Shu bois, bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini baholashda universal yagona metodika emas, balki bir-birini to'ldiruvchi metodlar majmuasi qo'llangani maqsadga muvofiqdir.

Mazkur tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, u pedagogik oliy ta'lim muassasalarida emotsional intellektni diagnostika qilish va rivojlantirishga oid ishlarni tizimli rejalashtirishga yordam beradi. Agar emotsional intellekt komponentlari erta bosqichda aniqlansa, ular bo'yicha trening, refleksiya va muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar ishlab chiqish mumkin bo'ladi. Bu esa kelajakda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy barqarorligi, o'quvchilar bilan samarali muloqoti va sinfdagi ijobiy psixologik muhitni ta'minlashga xizmat qiladi. Umuman olganda, muhokama natijalari emotsional intellektni

baholash metodikalarini faqat diagnostik vosita sifatida emas, balki bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘shini qo‘llab-quvvatlovchi ilmiy-amaliy instrument sifatida ko‘rish zarurligini ko‘rsatadi. Shu nuqtai nazardan, ta‘lim dasturlariga emotsional intellekt bo‘yicha kompleks baholash va rivojlantirish modullarini kiritish dolzarb ilmiy va amaliy vazifa bo‘lib qoladi. Shunday qilib, tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarida emotsional intellektni baholash ularning kasbiy tayyorgarligini aniqlashda muhim diagnostik vosita hisoblanadi. Emotsional intellektning, ayniqsa, o‘zini anglash, o‘zini boshqarish, empatiya va emotsional barqarorlik komponentlari pedagogik faoliyat sifati bilan bevosita bog‘liqdir.

Adabiyotlar tahlili shuni anglatadiki, emotsional intellektni baholashda birgina metodika yetarli emas, chunki har bir yondashuvning o‘ziga xos ustunlik va cheklovlari mavjud. Self-report testlar tezkor va qulay bo‘lsa-da, subyektivlikka moyil; qobiliyatga asoslangan testlar esa nisbatan obyektiv, biroq murakkabroq va ko‘proq vaqt talab qiladi. Muhokama qismi natijalari emotsional intellekt darajasi yuqori bo‘lgan bo‘lajak o‘qituvchilar pedagogik amaliyotda sinf boshqaruvi, kommunikatsiya va nizolarni hal etishda samaraliroq natija ko‘rsatishini tasdiqlaydi. Bu esa emotsional intellektni pedagogik ta‘lim jarayonida alohida rivojlantirilishi kerak bo‘lgan kasbiy kompetensiya sifatida qarash zarurligini ko‘rsatadi.

Pedagogik oliy ta‘lim dasturlariga emotsional intellektni baholash va rivojlantirishga qaratilgan maxsus modullarni kiritish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, diagnostika jarayonida testlar bilan birga kuzatuv, reflektiv kundalik va amaliy topshiriqlarni qo‘llash natijalarning ishonchliligini oshiradi. Kelgusidagi tadqiqotlarda bo‘lajak boshlang‘ich ta‘lim o‘qituvchilarining emotsional intellekt darajasi bilan ularning akademik muvaffaqiyati, pedagogik amaliyot samaradorligi va psixologik barqarorligi o‘rtasidagi bog‘liqlik chuqurroq o‘rganilishi lozim. Shu tarzda, emotsional intellektni nafaqat o‘lchash, balki tizimli rivojlantirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy modelni shakllantirish mumkin bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mayer J. D., Salovey P. What is emotional intelligence? // Emotional development and emotional intelligence: Educational implications / ed. by P. Salovey, D. Sluyter. – New York: Basic Books, 1997. – P. 3–31.
2. Goleman D. Emotional intelligence. – New York: Bantam Books, 1995. – 352 p.
3. Bar-On R. Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): Technical manual. – Toronto: Multi-Health Systems, 1997. – 120 p.
4. Petrides K. V., Furnham A. Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies // European Journal of Personality. – 2001. – Vol. 15, No. 6. – P. 425–448.
5. Krippendorff K. Content analysis: An introduction to its methodology. – 4th ed. – Thousand Oaks, CA: SAGE, 2018. – 472 p.
6. Schutte N. S., Malouff J. M., Thorsteinsson E. B., et al. A meta-analytic investigation of the relationship between emotional intelligence and health // Personality and Individual Differences. – 2013. – Vol. 54, No. 1. – P. 1–6.
7. Zeidner M., Matthews G., Roberts R. D. What we know about emotional intelligence: How it affects learning, work, relationships, and our mental health. – Cambridge, MA: MIT Press, 2009. – 442 p.
8. Durlak J. A., Weissberg R. P., Dymnicki A. B., et al. The impact of enhancing students’ social and emotional learning: A meta-analysis of school-based universal interventions // Child Development. – 2011. – Vol. 82, No. 1. – P. 405–432.
9. Sutton R. E. Teacher emotion regulation // Handbook of social influences in school contexts / ed. by K. R. Wentzel, G. B. Ramani. – New York: Routledge, 2016. – P. 318–335.
10. Jennings P. A., Greenberg M. T. The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes // Review of Educational Research. – 2009. – Vol. 79, No. 1. – P. 491–525.